

Catalans, toquem ferro, per Jordi Badia i Pujol

Un dels exercicis lingüístics més plaents, per mi, consisteix a agafar un vocabulari de frases fetes o de mots en perill d'extinció, obrir-lo per un punt a l'atzar i començar a llegir. De tant, en tant, m'hi aturo i començo a pensar en quin temps es devia inventar aquell terme o aquella expressió, com devia viure la gent del país quan va néixer tal o tal manera de dir. Ja he parlat alguna vegada de la grandesa del llibre de Josep Espunyes *Dites, locucions i frases fetes de Trespunts avall (amb la correspondència en castellà)* (Garsineu, 2006). Un llibre simple, d'unes 700 entrades en només 280 pàgines, que et fa adonar de seguida quin immens tresor és això de la paremiologia catalana. M'he hagut de deturar en una entrada, la 584, que comença així: «Si camines per mal lloc, passa-hi a poc a poc.» Conté, agafeu-vos fort, més de setanta expressions de prudència, prevenció, mesurament..., seguides d'algunes traduccions al castellà («Hombre prevenido vale por dos», per exemple). N'escullo unes quantes, a l'atzar: «Abans de barallar-te amb la gent, compta fins a cent», «Amb qui sigui més fort que tu, no hi vulguis brega», «Casa't amb un fusteret, que si passes gana no passaràs fred», «Dels escarmentats, en surten els avisats», «De ponent, ni vent ni gent», «Estigues bé amb tothom i no et fiïs de ningú», «Fugir del perill no és de valents, però és de prudents», «La por guarda la vinya, i la closca, la pinya», «Un ull al plat i un altre al gat»... I penso que és tan català, això! Les comprenc tant, aquestes frases; l'he viscuda tant, aquesta filosofia de vida... No és gens estrany, que aquesta entrada 584 sigui una de les més llargues de llibre: prudència, seny, precaució, malfiança... Por. Deixem aquest tresor i obrim-ne un altre. El vaig comprar ara per Sant Jordi. És *El valencià de sempre*, d'Eugeni S. Reig (Bromera, 2015). Unes 2.200 entrades en 850 pàgines. Si el llibre de n'Espunyes era una compilació sense pràcticament cap comentari, això és tota una altra cosa. Hi ha no solament

explicacions del filòleg, sinó copiosos exemples de bons autors valencians, d'Ausiàs Marc a Josep Piera, passant pel gran Enric Valor. Les entrades, molt ben documentades, contenen també sinònims, la referència en català estàndard i la traducció al castellà. I molts comentaris, sobretot per a localitzar cada entrada i per a destacar-ne variants o bé accepcions diferents. Ací hi trobareu mots –valencianismes que l'autor malda per preservar– i no pas frases fetes, per bé que també n'hi ha alguna. M'aturo en una entrada de les més llargues, dedicada a una locució. La llegeixo i m'anima, perquè em demostra que no sempre hem estat un poble prudent ni, encara menys, poruc. L'expressió és tocar ferro. Ens n'explica l'origen medieval: 'tocar ferro' era un crit d'avís quan s'acostava algú amb aparença d'home perillós i el ferro era l'espasa que calia emprar per protegir-se. Després Eugeni S. Reig repassa els diccionaris i s'adona que fins al DIEC no s'havia acceptat la locució tocar fusta: «Considero que és una mostra més de servilisme lingüístic envers el castellà. [...] Ho trobe vergonyós. [...] Acceptar calcs del castellà, com ara tocar fusta, que no són gens antics en la nostra llengua i que, damunt, són totalment innecessaris perquè són inútils, em sembla un autèntic suïcidi.» Més endavant encara explica que tocar fusta per a prevenir-se contra la malaurança es fa en moltes cultures i l'expressió, doncs, és pròpia de moltes llengües: «l'anglès, el francès, el romanès, el rus, el búlgar, el portuguès, el grec, el turc i moltes més», però no de l'italià (a Itàlia també toquen ferro). Després d'explicar que això de tocar fusta ve probablement de «la religió dels celtes», torna a defensar l'exclusivitat de tocar ferro en la llengua catalana: «La nostra expressió tocar ferro és molt més moderna, és d'origen medieval, però des d'aleshores ençà és l'única que hem usat, i ja fa uns quants centenars d'anys que nosaltres toquem ferro.» La llarga explicació acaba amb un paràgraf magnífic que us he de reproduir sencer: «Abans, quan algun xicon deia tocar ferro, s'agafava ostentosaament els genitals volent fer veure que tenia els testicles d'eixe metall. Actualment, he vist que quan algú diu "toca fusta" es toca el cap amb el dit índex volent expressar, per tal de fer una gracieta, que té el cap de fusta. Diuen que els pobles tenen la sort que es mereixen, la sort que es guanyen a pols. Nosaltres hem passat de ser un poble amb els testicles de ferro a ser un poble amb el cap de fusta.» Magnífic, Eugeni S. Reig. Vegeu "Tocar ferro", d'Eugeni S. Reig, publicat originàriament a Llengua Nacional.

Article aparegut a *InfoMigjorn* núm. 1.333